

Saguntina

Revista didàctica i científica

Grup culturaclasica.net

Revista Saguntina. *Dades Catalogràfiques*

Revista del "Grup culturaclasica.net"

Sagunt 2007

Dipòsit legal: CS-76-2007

ISSN 1887-6331

Vol. 111 Aprilis A.D. MMVII

POTERE

ENTENDRE ELS ROMANS EN DOTZE PINZELADES

Cada cultura proposa una visió del món i una idea de l'home. Tot seguit et presentem les paraules que defineixen l'essència dels romans i que utilitzaven ells mateixos per explicar la causa de la seua enorme expansió territorial. Això sí, t'advertim d'una cosa: el retrat estereotipat del romà que ens ha arribat és la imatge en part idealitzada que els romans volien tenir d'ells mateixos. Va ser implantada sobretot als segles II i I a.C. per autors com Cató, Ciceró i Sal·lusti, que creien viure en una època de crisi i decadència i intentaven buscar en un passat recreat les solucions per redreçar el rumb de la nau de l'Estat. Aquest estereotip esdevindrà oficial amb la pujada al poder d'August i ha perviscut en la literatura i el pensament europeus fins els nostres dies.

LABOR

És el treball esforçat, la laboriositat.

És la virtut per excel·lència del món romà. Els romans foren en origen un poble bàsicament de llauradors —en la pau— i de soldats —en la guerra. D'ací parteix la seua cosmovisió, ja que el treball del camp no permet èpoques inactives ni temps per al lleure.

Tota la resta de virtuts pròpies dels romans són conseqüència d'aquest fet. Per exemple, la *constantia* 'fermesa de propòsits', la *industria* 'activitat', la *vis/alacritas* 'energia', la *patientia* 'capacitat per suportar el cansament i les adversitats', l'*animus* 'fermesa per afrontar els desastres i tenir l'alè per començar de nou'.

El contrari d'aquestes virtuts, el major retret que se li podia fer a un romà, era que dedicara la seua vida a l'*otium* 'ociositat', la *segnitia* 'desídia', la *ignavia* 'indolència i covardia'. L'*otium* només era justificable com un descans passatger quan les circumstàncies ho permetien.

El dur afany de cada dia en la lluita per la terra porta a la *duritia*, un mode de ser resistent, aspre, que es mostrarà en totes les facetes de la vida del romà: el treball, la guerra, la política.

VIRTUS

L'homenia, el coratge, especialment el militar, en principi propi només del *vir* 'home', en contraposició a les dones.

Era la qualitat màxima a què podia aspirar un home romà, i era pràctica, lligada a l'acció: un bon soldat ha de mostrar *animus*, *constantia*, *patientia*, *labor*, *vis*, i complementar-les amb la *prudentia* i la *disciplina*.

La *virtus* per al romà consisteix en la pràctica mateixa d'eixes qualitats i no en el seu coneixement, una pràctica que es concep orientada al bé comunitari. Tota la conducta personal d'un romà maldrà per alçar la *virtus* qualitat basada en els valors socials i els *mores maiorum* 'costums dels avantpassats'.

En principi *virtus* no era el mateix que el grec *ἀρετή* (*areté*). Front a la *virtus* romana pràctica i d'acció, l'ideal d'excel·lència grec comportava una noció més intel·lectualitzada, que incidia més en l'harmonia interior de l'individu que en la seua conducta exterior. A partir de Ciceró, la noció de *virtus* s'acabarà fusionant amb la grega d'*ἀρετή*, i acabarà atenent especialment als aspectes ètics.

PIETAS

L'home pius era el qui acomplia fil per randa tots els deures a què estava obligat com a romà.

El vincle natural de l'individu romà amb el seu entorn s'estableix en el seu sentit més ancestral a través de la *pietas*: una actitud d'observància escrupolosa de les relacions amb els altres éssers i dels ritus que la tradició ha estipulat. La *pietas* es manifesta en tres àmbits:

a) Pel que fa als **déus** la *pietas* es manifesta en la *religio* 'acompliment i execució de tots els rituals cap als déus'. Aquest és segurament el significat més primari de *pietas*, ja que prové de *piare* 'borrar una taca, un mal presagi'.

b) Pel que fa a l'**Estat** és l'acompliment de les obligacions concretes amb Roma. Vol una abnegació extrema i la seua culminació és el sacrifici de la pròpia vida en benefici de la comunitat.

c) Pel que fa a la **família**, la *pietas* significa l'amor desinteressat cap als membres de la família i avantpassats. La *pietas* és el fonament religiós de la relació solidària entre els humans.

FIDES

Respecte i compliment dels compromisos assolits personalment per l'individu, sobretot respecte dels altres homes.

Garantitza les relacions entre els éssers, especialment entre els ciutadans. Afavoreix la solidaritat entre ells i fonamenta la institució del patronat i la clientela, relacions clau de la societat romana. Les relacions basades en la *fides* personal donen lloc a un *foedus*, un pacte consagrat pels déus que cap home no es pot permetre de trencar si no vol ser considerat *impius* 'maleït pels déus'.

GRAVITAS

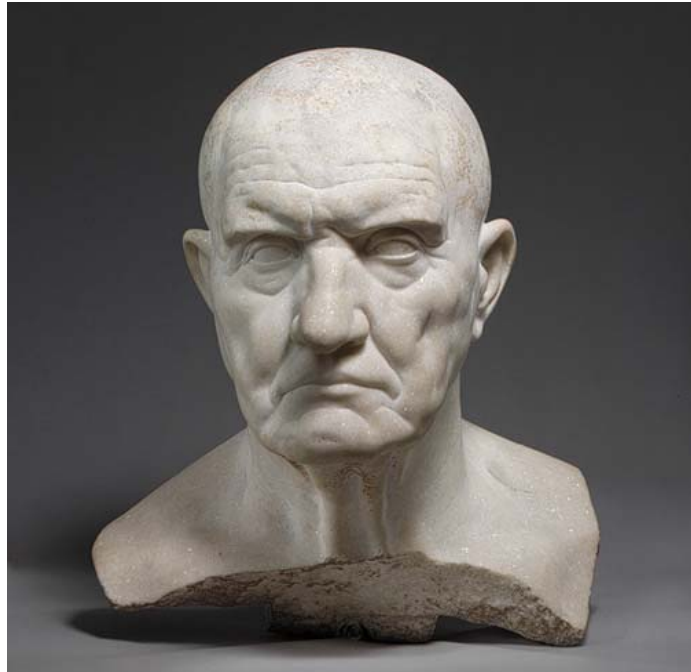
L'homo gravis, literalment 'home de pes', és el que té fermesa de caràcter per no deixar-se desviar de la seua línia de conducta ni de les seues conviccions.

Comprén tant la faceta física (mesura, serietat), com la intel·lectual (seny) i la moral (austeritat i rigor moral). La *gravitas*, la solvència i integritat de la conducta, implica la congruència entre paraules i fets, i és la base de la capacitat de domini i d'autocontrol personals. Implica la fermesa i la capacitat de suportar els revessos físics o morals (*vis, patientia, animus*); la capacitat de previsió (*ratio, prudentia, consilium*); la serietat en els tractes i la rectitud de comportament (*fides*); la perseverància en les pròpies conviccions i la fidelitat a elles (*constantia*).

Un *homo gravis* és aquell que es fa digne dels altres en tots els sentits, gràcies a la seua *fides*. Comporta un aspecte de severitat que el relaciona amb *labor, parsimonia, duritia*.

Aquell que posseeix la *gravitas* en el seu màxim grau, gaudeix d'*auctoritas* (< *augeo* 'créixer'), que és la possessió d'una capacitat d'influència benèfica sobre els altres reconeguda per tots.

El contrari de l'*homo gravis* és l'*homo levis*, l'inconstant, qui no aconsegueix la seua paraula, qui no és de fiar, qui no té control sobre ell mateix ni sobre la seua vida sinó que sempre va corrent, darrere dels esdeveniments que li passen, el qui malbarata la seua vida en plaers superflus i banals.

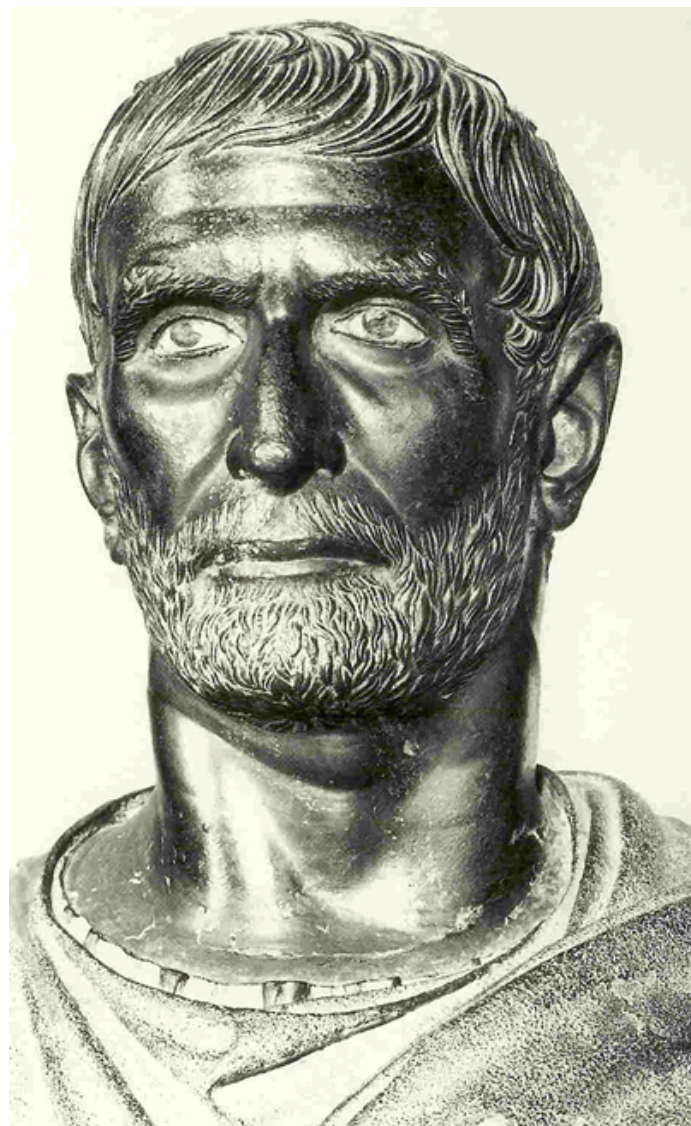

TEMPERANTIA

Domini d'un mateix que un romà s'exigeix sobre els instints i les passions.

També se l'anomena *continentia* i al·ludeix a la moderació que l'individu és capaç d'imprimir a la conducta gràcies a la seua raó i integritat moral. Es concep com un inhibidor de la *libido* 'passió fora mida' i de la *luxuria* 'balafament de les riqueses'.

OFFICIUM

Exigència de les obligacions concretes en virtut de la *pietas* o de la *fides*.

L'acompliment escrupolós d'eixes obligacions és un dels fonaments de la conducta de l'home en tots els seus àmbits. Aquest sentit de l'obligació es concreta en cada faceta del comportament en correspondència amb els *beneficia* que l'home rep. Qui no aconsegueix les obligacions concretes és *ingratus*.

RATIO

És el càlcul, la ponderació, la mesura racional dels fets. És una qualitat prosaica, útil per a llauradors i homes d'acció.

Conseqüència de la *ratio* seran la *prudentia* i el *consilium*, que permetran arribar a la *sapientia*. Qui no té *ratio* és un *temerarius* 'irreflexiu'. Aquest predomini de *ratio* va fer dels romans un poble eminentment assenyat i complidor dels seus *officia*. Una qualitat que suma *labor* i *ratio* és *parsimonia* 'l'economia, la sobrietat'. L'agricultor que a força de *labor* ha aconseguit uns béns i que en virtut de la seua *ratio* preveu les necessitats futures, es mostra *tenax* 'desitjós de retenir el fruit dels seus esforços' i *parcus* 'auster en el seu gènere de vida i poc inclinat al balafament'. Açò li proporciona una seguretat i una independència que garantitzen la seua llibertat. Aquesta *continentia* 'autodomini' és part essencial de la manera de ser romana. L'home que es conté està *contentus*.

PRUDENTIA, CONSILIUM, SAPIENTIA

Aquestes qualitats intel·lectuals derivades de la *ratio*, no es conceben en la mentalitat romana en funció del coneixement en sí mateix sinó com una forma de valoració de com convé actuar. Tenen una projecció moral del que cal fer o no. Aquesta vinculació entre intel·lecte, moral i comportament es materialitza en cadascuna d'elles així:

- Prudentia* és la possessió d'un saber basat en l'experiència vital. Prové de *providentia*, és a dir, la capacitat de *preveure* el que ocorrerà gràcies a l'experiència adquirida. S'associa a l'edat: el *senex* 'vell' és el qui ha adquirit el discerniment característic de la *prudentia*.
- Consilium* és la disposició per a decidir i actuar com resultat d'una reflexió.
- Sapientia* és la capacitat de regular la conducta i els costums. És el seny, la sensatesa a l'hora d'actuar.

IUSTITIA

Implica el respecte als altres i la necessitat de mantenir els compromisos propis sense aprofitar-se de cap circumstància que ens permeta abusar del més dèbil.

Exigeix l'acceptació i el compliment exacte de les regles socials. En la base de la *iustitia* hi ha la *fides*, la *pietas* i la *verecundia* o autolimitació moral, és a dir, el que un no es permet fer a un mateix.

FAMA, GLORIA, LAUS

Per a la moral romana tradicional té una enorme importància el reconeixement de l'individu per part dels altres.

Aquest reconeixement, designat per *fama*, *gloria* i *laus*, es veu en dos camps principals:

a) La reputació en l'entorn social, associada a un comportament d'acord amb la mentalitat romana. Aquesta exigència de mantenir la reputació davant dels altres exigeix un comportament d'acord amb el codi de conducta socialment adquirit, però és també una manera de canalitzar els desitjos egoistes personals.

b) S'atorga un alt valor al reconeixement després de la mort. La tomba és un monument dirigit als vius en el qual es perpetua el record de les accions. La glòria és la recompensa de l'home individual, la vida del qual adquireix valor exemplar.

HUMANITAS

La imatge tradicional de l'home romà es va enriquir amb la integració d'elements grecs. Fruit d'això és la noció d'*humanitas* (<*humanus*), que al·ludeix de manera genèrica a la qualitat o condició de ser humà, en dues direccions:

a) Accepció comuna: una certa qualitat humana de l'individu, més o menys equivalent a la nostra misericòrdia, clemència, sentiment bondados. És la *φιλανθρωπία* (*filanthropia*) dels grecs.

b) Defineix la qualitat que distingeix l'home civilitzat del bàrbar, en virtut del conreu de les seues qualitats morals i intel·lectuals. És la *παιδεία* (*paideia*) grega.

La *humanitas* és una manera d'entendre l'ésser humà que promou la seua formació cultural per extraure el millor que té a dins. A partir d'ací la noció d'*humanitas* s'ha estés històricament al coneixement com un valor intrínsecament positiu de la qualitat humana. La *humanitas* llatina s'aproxima al que el món actual entén per civilització, ja que fa possible la modificació interna de l'individu i alhora la prolongació del control humà sobre el món exterior.

BIBLIOGRAFIA:

MORENO HERNÁNDEZ Antonio (Coordinador). *Cultura Grecolatina: Roma (I)*. UNED, Madrid 2005
TORRENT Francisco. *Latín*. Sociedad Española de Estudios Clásicos, Madrid 1996.